

HET SOCIAAL-ECONOMISCH VERANTWOORDE BEDRIJF

L20-314

Het zijn de stand van de techniek, de economische ontwikkeling en de sociale structuur die in hoge mate bepalend zijn voor de bedrijfsstructuur in een land. Deze zich steeds wijzigende omstandigheden hebben in het verleden een grote invloed uitgeoefend op de bedrijfsstructuur zoals deze thans in ons land voorkomt. Met deze historisch gegroeide bedrijfsstructuur zal men bij alle plannen om in deze structuur wijzigingen aan te brengen rekening dienen te houden. Dit wil zeggen dat men in een nieuw gebied bij de indeling van de grond in bedrijven anders tewerk kan gaan dan bij reconstructie van het oude land. In het laatste geval zal men naast het economisch wenselijke, ook in belangrijke mate rekening moeten houden met het sociaal mogelijke.

Maar er zijn meer redenen waarom wij de economen niet kunnen volgen in het maken van alleen maar economisch verantwoorde bedrijven. Wat is nl. een economisch verantwoord bedrijf? Het economisch verantwoord zijn zal men moeten afmeten aan het al of niet doelmatig gebruik van de produktiefactoren. Volgens de leerboeken zijn dan ook alleen die bedrijven economisch verantwoord, waarbij de samenvoeging van de produktiefactoren optimaal is, d.w.z. dat elk der produktiefactoren elders - buiten de landbouw of binnen de landbouw in een anders samengestelde combinatie - geen groter nut kan opleveren. Het zal duidelijk zijn dat men met deze definitie - hoe fraai ook - weinig kan beginnen. Al direct rijzen de volgende vragen. Aan welke bedrijfstak en hoe moet het nut gemeten worden? Hoeveel jaar moet het nut elders groter zijn om andere samenvoegingen te gaan maken? Stel voor dat aangetoond kan worden dat de landbouw in Nederland niet meer rendabel is, op b.v. wild grasland met vetweiderij na, moeten wij dan in ernst gaan proberen om onze intensieve landbouw om te schakelen naar wat vetweiderij met enkele duizenden bedrijven en een zelfde aantal agrarische werkers? Het zou dan ook wenselijk zijn, langjarige contracten (b.v. 50 jaar) met het buitenland af te sluiten om van onze voedselvoorziening verzekerd te zijn.

50/1697

Het is duidelijk dat deze weg niet begaanbaar is. Van een vrije en onbelemmerde uitwisseling van goederen zijn wij nog ver verwijderd, evenals van die van arbeidskrachten. Bij deze laatste zouden wij overigens ook op zodanige psychische weerstanden stuiten dat hierdoor alleen al deze economische redenties als "graue theorie" van de hand moeten worden gewezen.

Het bovenstaande heeft geen andere bedoeling dan enige inhoud te geven aan het woord "sociaal" van de ingeburgerde term "het sociaal-economisch verantwoorde bedrijf"; een bedrijf waarop al jarenlang de prijspolitiek gebaseerd wordt. Bij de prijspolitiek nu en bij de sanering straks gaat het dus om dit bedrijf. De grootte nu van dit bedrijf wordt o.i. mede bepaald door de historisch gegroeide bedrijfsstructuur en door de "onvolmaakt-heden" in de vrije uitwisseling van goederen en mensen. Anders gezegd: de gehechtheid van de mens aan het bestaande, de liefde tot zijn woonplaats en zijn land die volgens Vondel ieder is aangeboren en de behoefte van de mens aan een zekere continuïteit beperken het aanpassingsvermogen aan het economisch wenselijke en hebben dan ook tot gevolg dat men niet het economisch, maar het sociaal-economisch verantwoorde bedrijf als uitgangspunt dient te nemen.

Welke omvang moet nu het sociaal-economisch verantwoorde (s.e.v.) bedrijf hebben en met welke maatstaf zullen wij deze meten?

In de eerste plaats zij opgemerkt dat men in de praktijk nooit precies de grootte van het s.e.v. bedrijf zal kunnen aangeven (die van het economisch optimale bedrijf trouwens evenmin). Het zal veeleer gaan om het aangeven van een grens, waarboven nu en in de nabije toekomst een doelmatige bedrijfsstructuur mogelijk is. Het is immers zo dat binnen vrij ruime groottegrenzen een doelmatige organisatie van het bedrijf mogelijk is. Deze grenzen houden nl. verband met het kostenniveau van de produktiemiddelen en de stand van de produktietechniek; maar niet minder belangrijk zijn de omstandigheden en de vakbekwaamheid van de boeren. Deze factoren nu kunnen van plaats tot plaats sterk verschillen. Maar ook de toekomst is van belang. Immers, het is vrijwel zeker dat over 10 of 20 jaar de organisatie van de bedrijven (= bedrijfsstructuur), dus de verhouding waarin de produktiefactoren grond, arbeid en kapitaal in het bedrijf samenwerken, anders zal zijn, aangepast

aan de steeds voortschrijdende technische en economische ontwikkeling. Van belang is nu dat deze aanpassing mogelijk moet zijn binnen het bedrijf. Het is duidelijk dat het kleine bedrijf in dat opzicht minder mogelijkheden heeft dan het grote (het intensiteitsniveau is reeds hoog en het arbeidsaanbod kan vrijwel niet verminderd worden) en middelgrote bedrijf.

Kort samengevat komt het er dus op neer dat een dynamische bedrijfsorganisatie mogelijk moet zijn aangepast aan de omstandigheden die naar plaats en tijd zullen verschillen.

Welke feiten kunnen ons nu aanwijzingen geven over de **s.e.v.** grootte van de bedrijven?

1. In de eerste plaats zijn er de resultaten van de onderzoeken naar het kleine-boerenvraagstuk. Hieruit blijkt dat het arbeidseffect (standaarduren per volwaardige arbeidskracht) op de bedrijven van 2 tot 10 ha oploopt van 1.700 tot 2.900 en op de bedrijven van 10 tot 25 ha van 2.900 tot 3.400. Boven 10 ha is de toeneming van het arbeidseffect dus niet groot meer. Zien wij in dit cijfer een maatstaf voor de arbeidsproduktiviteit, dan mogen wij concluderen dat op bedrijven boven 10 ha een redelijke produktiviteit mogelijk is.
2. Hiernaast zijn er de cijfers over de kostprijzen. Zien wij naar de kostprijzen op bedrijven van 10-30 ha waarop melk wordt geproduceerd dan blijkt:
 - a. op bedrijven van 10-30 ha op de klei is de kostprijs ongeveer gelijk;
 - b. bij de bedrijven op veen blijven de kostprijsverschillen per liter beneden 1 cent;
 - c. idem voor de bedrijven op zandgrond.

Uit 1 en 2 kan worden geconcludeerd dat op bedrijven boven 10 ha de verschillen in produktiviteit en kostprijzen naar grootteklassen binnen aanvaardbare grenzen blijven.

3. Dit zo zijnde, zouden wij de s.e.v.-grootte boven de 10 ha willen vaststellen door te letten op de arbeidsbehoefte van de goed geleide bedrijven. Deze kunnen wij dan weergeven door standaarduren.

In de eerste plaats zouden wij willen stellen, dat een bedrijf minstens aan één volwaardige arbeidskracht produktief werk moet kunnen geven. Het aspect van de arbeidsverdeling en het beperkt aantal nevenberoepen roepen hiertoe.

In de tweede plaats komt er op een gegeven moment op ieder bedrijf een opvolger. Deze opvolgers kunnen natuurlijk tijdelijk elders gaan werken, maar hiervoor moet een voldoende aantal grotere bedrijven aanwezig zijn. Een beperkt aantal royale éénmansbedrijven zou uit een oogpunt van de opvolging nog wel mogelijk zijn, maar ook niet meer dan een beperkt aantal. Op zichzelf behoeft er tegen een tijdelijk op een ander bedrijf gaan werken, geen enkel bezwaar te bestaan. Integendeel. In Denemarken komt dit veel voor.

In de derde plaats zij opgemerkt, dat in de toekomst het aantal arbeidsuren per week eerder af, dan toe zal nemen. Op de veehouderijbedrijven ~~zijn~~ het melken en de veeverzorging op zaterdagmiddag en zondag al een knelpunt en dat zal dus in de toekomst nog erger worden. Dit wijst in ieder geval in de richting van een tweemansbedrijf; hierdoor is tenminste een aflossing van de wacht mogelijk.

4. Het aantal bedrijven met hoofdberoep boer bedroeg in 1955 186000. Hiervan
50.000	of	27%	van	1 - 5	ha
62.000	of	33%	van	5 -10	ha
64.000	of	35%	van	10-30	ha
10.000	of	5%	van	30 ha	en groter.

Uit het bovenstaande zouden wij willen concluderen, dat het tweemansbedrijf (5000-6000 standaarduren) in ieder geval een sociaal-economisch verantwoorde grootte heeft. Op deze bedrijven is een redelijke produktiviteit mogelijk, terwijl de verschillen in kostprijzen met grotere bedrijven binnen aanvaardbare grenzen blijven. De grotere bedrijven hebben wel een iets grotere arbeidsproduktiviteit en op sommige grondsoorten iets lagere kostprijzen, maar hier staat tegenover een lager produktieniveau. Zouden wij

de prijspolitiek op deze grotere bedrijven gaan afstemmen, dan is dat misschien nog wel economisch verantwoord, maar sociaal zeker niet. Uiteindelijk moet het doel van onze landbouwpolitiek niet zijn, hoe dan ook aan weinig mensen een zo hoog mogelijk inkomen te geven, maar om met behoud van een intensieve produktie bij een aanvaardbare arbeidsproduktiviteit en een rationele bedrijfsvoering aan de hiervoor benodigde werkers in de landbouw een redelijk inkomen te garanderen.

Vertaald in ha komt dit bij het huidige intensiteitsniveau voor de gemengde bedrijven op zandgrond neer op 10 à 12 ha en voor de weidebedrijven op veengrond een paar ha hoger. In beide gevallen ligt ongeveer 2/3 van het aantal bedrijven beneden deze grootte.

Dit was dus het s.e.v.-bedrijf als basis voor de prijspolitiek. Hiermede is nog niet het laatste woord gesproken over de gewenste veranderingen in de bedrijfsgrootte bij de komende sanering. Hierbij zouden nog andere aspecten moeten worden belicht. Maar het is niet de bedoeling, naar ik meen, dat deze problematiek ook hier wordt behandeld.

A. Maris

's-Gravenhage, 21 januari 1957